

17. Петровский А.В. Общая психология / А.В. Петровский. – М.: Просвещение, 1976. – 479 с.
18. Петрук В.А. Теоретико-методичні засади формування професійної компетентності майбутніх фахівців технічних спеціальностей у процесі вивчення фундаментальних дисциплін / В.А. Петрук. – Вінниця: УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2006. – 292 с.
19. Платонов К.К. Психология / К.К. Платонов, Г.Г. Голубев. – М.: Высшая школа, 1977. – 256с.
20. Платонов К.К. Структура и развитие личности / К.К. Платонов. – М.: Наука, 1986. – 256 с.
21. Ревская Н.Е. Психология менеджмента. Конспект лекцій / Н.Е. Ревская. – СПб.: Альфа, 2001. – 240 с.
22. Светлорусова А.В. Підготовка менеджерів освіти до управління конфліктними ситуаціями / А.В. Светлорусова // Духовний простір освітнього менеджменту. – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – 2008. – С. 117-120.
23. Сливкин, В.И. Психологическое обеспечение профессиональной деятельности менеджера: дисс... канд. психол. наук: 19.00.03 / В.И.Сливкин; СПбГУ. СПб, 1994. – 160 с.
24. Талызина Н.Ф. Пути разработки профиля специалиста / Т.Ф. Талызина. – Саратов: СГУ, 1987. – 173 с.
25. Тягунов С.И. Понятие опыта в современной эпистемологии / С.И. Тягунов // Рационализм и культура на пороге третьего тысячелетия (Материалы III Российского Философского конгресса). – Ростов-на-Дону: Издательство Северо-Кавказского научного центра высшей школы, 2002. – Т.1. – С. 164.
26. Хуторской А. Деятельность как содержание образования / А. Хуторской // Народное образование. – 2003. – № 8. – С. 107-114.

Анотація

У статті на основі теоретичних досліджень обґрунтовано структуру професійної компетентності майбутнього менеджера освіти, що представлена як складний синтез когнітивного, діяльнісного, особистісного та мотиваційно-ціннісного компонентів.

Аннотация

В статье на основе теоретических исследований обоснована структура профессиональной компетентности будущего менеджера образования, которая представлена как сложный синтез когнитивного, деятельностного, личностного и мотивационно-ценностного компонентов.

Summary

The structure of the professional competence of the future manager of education on the base of the theoretical researches is grounded in this article. This structure is presented as a difficult synthesis of the intellectual, active, personal and motive-valued components.

Ключові слова: менеджер освіти, професійна компетентність, структура компетентності.

Ключевые слова: менеджер образования, профессиональная компетентность, структура компетентности.

Key words: a manager of education, a professional competence, a structure of the competence.

Подано до редакції 21.10.2011.

УДК 378.147:340

©2012

Кашкарьов Г.В.

ОСОБИСТІСНЕ ПРАКТИЧНЕ ЗРОСТАННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

ПРАВознавства

У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Формування готовності майбутнього вчителя до правовиховної роботи визначається як особистісне утворення, підкріплене умінями і навичками щодо її здійснення. У професійній педагогіці термін “практична підготовка” традиційно використовують для визначення характеру навчання як складової професійної освіти, що відображає закономірності, зміст, методи і форми організації процесу набуття вмінь і навичок, спрямованих на формування у студентів здатності до педагогічної діяльності.

Особливе місце в системі підготовки та формуванні особистості майбутнього вчителя належить педагогічній практиці, яка сприяє закріпленню, поглибленню і збагаченню психолого-педагогічних та правових знань, опануванню професійних умінь і навичок, розвитку професійних якостей майбутнього педагога. Педагогічна практика спрямована на залучення студентів до систематичної педагогічної діяльності, на підготовку компетентних учителів правознавства для сучасної загальноосвітньої школи. Виробнича практики є невід’ємною складовою навчального процесу, завершальним етапом вивчення дисциплін “Методика викладання правознавства”, “Методика правовиховної роботи в закладах освіти” й “Шкільний курс правознавства” та надає можливість майбутнім учителям правознавства закріпити отримані теоретичні знання, застосовуючи їх у практичній діяльності.

Під час проходження практики студенти мають можливість інтегрувати знання з різних базових дисциплін у єдину систему. Поєднання майбутніми вчителями теоретичних знань із практичним досвідом відноситься до

найбільш важливих умов формування людини як суб'єкта діяльності, постійного вдосконалення її майстерності. Практика впливає на ставлення студентів до правовиховної роботи та іноді призводить до розчарування в обраній професії. Це пов'язано, по-перше, з розривом між орієнтацією студентів на "ідеальні моделі", яка здійснюється окремими викладачами ВНЗ під час теоретичного навчання, і проходженням практики в реальних умовах школи; по-друге, з міжособистісними стосунками, що виникають під час практики між учасниками навчально-виховного процесу; по-третє, через недостатність або переоцінку своїх знань, умінь і навичок. Виробнича практика завершує процес психолого-педагогічної та фахової підготовки майбутніх учителів правознавства, що робить її особливо важливою для формування у випускників ВНЗ готовності до педагогічної діяльності. Адаптація студента як вчителя-практиканта має полягати передусім у засвоєнні ним основних положень педагогічної майстерності. Практика є відповідальним періодом у житті майбутнього вчителя-вихователя, коли відбувається ідентифікація студента-практиканта з новою соціальною роллю вчителя і, як наслідок, зміни у його "Я-концепції", трансформація уявлень про себе, коригування самоусвідомлення, важливим компонентом якого є самооцінка.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми...

Вивчення різних джерел свідчить, що в педагогічній науці розроблялися окремі аспекти практичної підготовки вчителів, зокрема, загальні питання проведення педагогічної практики студентів ВНЗ (О.Абдулліна, О.Пискунов, О.Матюшин, В.Сластьонін та ін.), педагогічна практика у процесі ступеневої освіти (Л.Калмикова, Л.Хомич), проблеми психолого-педагогічної практичної підготовки майбутніх учителів (І.Бех, В.Козаков, О.Мороз, В.Мадзігон), диференційований підхід до студентів у процесі педагогічної практики (О.Димитрієвська, В.Рибалко), організаційні та методичні аспекти практичної підготовки (К.Баханов, Т.Грецька, А.Гуменюк, Є.Гормах) та ін. Проте питання професійної підготовки вчителя-правознавства в системі неперервної практики та правовиховної роботи не знайшли ще належного висвітлення. Науковцями розроблено лише окремі елементи завдань цієї практики, визначено зміст деяких її компонентів (Б.Андрусишин, А.Гуз).

Формулювання цілей статті... Мета даної статті полягала у розкритті змісту та організаційно-методичних умов проходження студентами правовиховної практики.

Виклад основного матеріалу дослідження... Досвід роботи і проведені дослідження свідчать, що результати практики у значній мірі залежать від її попередньої підготовки, методичного забезпечення та належного проведення. Тому нами було розроблено методичку поетапної організації інтегрованої правовиховної практики та її навчально-методичне забезпечення. На допомогу студентам було підготовлено навчальний посібник "Методика організації правовиховної практики". Він сприяє цілеспрямованій підготовці студентів до педагогічної практики та успішному її проведенню, а організаторам і керівникам практики – забезпеченню цілісності й наступності усіх її видів.

У посібнику систематизовано викладені мета, основні завдання, зміст, практики, організація, форми й методи контролю, методичні поради та вимоги щодо проходження виробничої практики студентами старших курсів. Надані поради щодо таких аспектів роботи вчителя як підготовка до занять з правознавства, створення та презентація власного іміджу, організація взаємодії в навчальному процесі, використання досвіду інших учителів правознавства, вибір і використання методів навчання, формування позитивного соціально-психологічного клімату під час навчання, мотивація й підтримка діяльності учнів, подолання перешкод та труднощів упродовж педагогічної практики.

Визначені такі завдання практики.

Навчальні: формувати у студентів психологічну готовність до роботи в закладах освіти; інтегрувати вищу педагогічну освіту, науку й передову практику; актуалізувати, поглибити й закріпити теоретичні знання з метою всебічного застосування їх у процесі педагогічної діяльності; формувати вміння готувати й проводити уроки різних типів; розвивати вміння й навички перспективного й поточного планування педагогічної діяльності; навчити студентів успішно розв'язувати дидактичні й виховні завдання в учнівському колективі; оволодіти сучасними методами й формами педагогічної діяльності, новими прогресивними технологіями навчання; формувати вміння складати план-конспект уроку, сценарій правовиховного заходу; поглибити зв'язок теоретичних знань із реальним педагогічним процесом, використовувати їх під час розв'язання конкретних навчальних і виховних завдань; закріпити й поглибити знання, набуті під час вивчення студентами правознавчих дисциплін та дисциплін психолого-педагогічного циклу; формувати вміння планувати систематичну діяльність учнів із засвоєння системи наукових понять на уроках правознавства, проводити корекцію цієї діяльності; виробити у майбутніх учителів педагогічні вміння й навички (планування й проведення уроків різних типів, підготовка наочності, організація індивідуальної роботи з учнями, проведення виховних заходів з правовиховної тематики тощо); сприяти подальшому розвитку й поглибленню у студентів любові до педагогічної професії, прагнення вдосконалювати свої педагогічні знання з метою їх творчого застосування в теорії та практиці навчання й виховання учнів.

Виховні: формувати у студентів професійно значущі якості особистості майбутнього вчителя, позитивне ставлення до педагогічної діяльності, розуміння необхідності самоосвіти й самовиховання; виховувати у студентів

стійкий інтерес і любов до професії вчителя, зацікавленість у правовиховній роботі з дітьми, підлітками та юнаками.

Зміст професійної підготовки становить систему знань, умінь і навичок, вимоги до яких відображені в навчальних планах, програмах, підручниках, методичних посібниках та інших нормативних документах. Ця система знаходиться в тісному зв'язку з вимогами суспільства до школи й особистості вчителя, залежить від рівня розвитку педагогічної науки та шкільної практики, від мети і завдань правового навчання і виховання учнів, особливостей правовиховної роботи в школі.

Невідповідність змісту підготовки майбутніх учителів правознавства до реальних можливостей сучасної школи може призвести до дезадаптації молодого спеціаліста. Саме тому мета педагогічної практики студентів і полягає в отриманні досвіду практичної роботи в школі на посаді вчителя правознавства (табл.1).

Таблиця 1

Зміст виробничої практики студентів

№	Зміст	Години
1	Організаційне заняття. Ознайомлення студентів із завданнями та змістом виробничої практики. Обговорення змісту та організаційного плану роботи.	2
2	Розподіл практикантів на робочі групи. Ознайомлення з методикою майбутньої роботи, порядком ведення документації з педагогічної практики, спостережень і нотаток, збору й обробки матеріалів тощо.	4
3	Практична робота: <ul style="list-style-type: none"> - ознайомлення зі школою, її традиціями, нормативно-правовою базою, матеріальним забезпеченням; - ознайомлення з розкладом навчальних занять, знайомство з учителем правознавства, класними керівниками; - вивчення навчальних програм, підручників, посібників з правових дисциплін; - ознайомлення з календарними планами й планами-конспектами уроків учителя, шкільною документацією; - бесіда з учнями класу; - вивчення літератури та нормативно-правових актів; - розробка методики діагностування рівня пізнавальних можливостей учнів із правознавчих дисциплін; - проведення діагностування та його аналіз; - відвідування уроків учителя правознавства; відвідування уроків у визначеному для студента класі; - виконання завдань кафедри педагогіки, психології та інших кафедр університету; - допомога вчителям у підготовці дидактичних матеріалів; - складання індивідуального плану роботи. 	54
4	Виконання обов'язків учителя правознавства та класного керівника. Виконання обов'язків учителя правознавства у 9-11 класах: <ul style="list-style-type: none"> - підготовка і проведення 8-10 уроків правознавства у присутності вчителя; - самостійна підготовка і проведення 2 залікових уроків різних типів із правознавчих дисциплін; - підготовка дидактичного матеріалу до уроків; - відвідування й аналіз 5 уроків студентів-практикантів; - проведення психолого-педагогічних спостережень; - підготовка і проведення правовиховних заходів; - проведення індивідуальних бесід з учнями; - участь у підготовці і проведенні батьківських зборів; - участь у роботі методичних об'єднань учителів правознавства та педагогічних нарадах. 	360
5	Виконання індивідуальних завдань з метою формування у студентів умінь та навичок самостійного розв'язання наукових та методичних завдань.	274
6	Перевірка щоденників педагогічної практики та напрацьованих студентами матеріалів.	4
7	Підсумкова конференція.	4

Структурними компонентами правовиховної роботи, яку проводять студенти під час практики, є:

1. *Правове навчання.* Результатами правового навчання має стати: 1) набуття людиною основ правових знань; 2) формування правових уявлень про те, що є правомірним і неправомірним у конкретній ситуації, якими є правові наслідки певної дії чи вчинку, поглядів і переконань. Вони є основою для формування правових поглядів і переконань. Людина, у якої сформовані правові погляди і переконання, не лише усвідомлює їх істинність, а й готова діяти відповідно до норм законів.

2. *Правове виховання.* Результатом правового виховання є: 1) формування правових почуттів як основи правосвідомості; 2) формування правової свідомості; 3) виховання поваги до права, коли його вимоги стали особистими переконаннями кожної людини, а повсякденне дотримання юридичних норм – звичкою; 4) формування в людей соціально-комунікативних якостей особистості.

3. *Правова культура.* Результатом її формування є: 1) свідоме ставлення до своїх прав і обов'язків; 2) повага до законів і правил людського співжиття; 3) готовність дотримуватися і виконувати закріплені в них вимоги; 4) самоконтроль за своєю поведінкою.

4. *Залучення учнів до участі в конкретних видах правовиховної роботи.* Результатом такої роботи є: 1) вироблення навичок і звичок правомірної поведінки; 2) сформованість активної позиції у правовиховній діяльності. Звички, як і навички, є автоматизованими діями, у цьому їхня спільність. Різниця між ними полягає в тому, що навички – усталений спосіб виконання дій, сформований у результаті багаторазових повторень; характеризується великим ступенем засвоєння і відсутністю елементарної свідомої регуляції й контролю, це тільки вміння, здатність виконати ту чи іншу дію без особливого контролю свідомості. Навичка лежить в основі звички. Звичка – особлива форма поведінки, здійснення якої в певній ситуації набирає для індивіда характеру потреби. Звичка включає потребу виконати відповідну дію.

Термін «правове виховання» ми відрізняємо від поняття «правовиховна робота». Основною відмінністю є те, що у процесі правового виховання особа зазнає одностороннього впливу оточуючого середовища, в той час як процес правовиховної роботи має двосторонній та широкий характер, що проявляється в тісній взаємодії особи й суспільства, які одночасно є об'єктом та суб'єктом взаємного впливу. У результаті цього відбувається, з одного боку, розвиток окремої особи, а з другого – розвиток суспільства в цілому. Ці поняття відрізняються за обсягом засобів впливу на особу в процесі її формування. Під час правового виховання особа зазнає лише цілеспрямованих засобів впливу, тоді як у процесі правовиховної роботи особи задіяні не лише цілеспрямовані засоби, а й стихійні.

У процесі правовиховної роботи особа є більш автономною, оскільки володіє більшою свободою у виборі тих або інших цінностей, керуючись своїми власними переконаннями, а також регулятивним впливом довкілля. Таким чином, «правовиховна робота» – більш широке поняття, що містить у собі і поняття «правове навчання», і поняття «правове виховання». Зазначене обумовлюється тим, що правове виховання є лише одним із цілеспрямованих засобів впливу на особу в процесі її соціалізації. Результатом правовиховної роботи є формування високого рівня правової свідомості та правової культури особи. У той же час необхідно зазначити, що правовиховна робота в умовах сучасності не повинна розглядатись як засвоєння раз і назавжди встановленої системи цінностей та норм, а повинна розумітись як гнучкий процес поєднання статичних елементів правової дійсності з динамічними потребами особи. Лише при дотриманні цього принципу можливе досягнення позитивного результату правовиховної роботи – формування активної особи з високим рівнем правової свідомості та правової культури. Порушення цього принципу призводить до двох, абсолютно різних, негативних наслідків процесу правовиховної роботи: з одного боку – сліпе дотримання особою чинних правових норм всупереч власній системі цінностей, так званий конформізм, а з іншого – правовий нігілізм, тобто повне ігнорування вимог закону, цінностей права, зневажливе ставлення до правових принципів і традицій. У результаті право втрачає одну з основних своїх функцій – соціально-правового регулювання суспільних відносин.

Під час проходження практики студенти виконують індивідуальні завдання щодо виконання функцій учителя правознавства. Це такі завдання: 1. Складіть план правовиховної роботи. 2. Складіть тестові завдання різних рівнів складності для тематичного оцінювання навчальних досягнень учнів з правознавства. 3. Складіть план-конспект нестандартного уроку з правознавства і проведіть його. 4. Розробіть методику формування 2-3 правових понять з курсу правознавства. 5. На прикладі одного уроку покажіть різні прийоми роботи з формування умінь учнів працювати з нормативно-правовими документами. 6. Організуйте самостійну роботу учнів з підручником. Розробіть пам'ятку з цього виду діяльності. 7. Підготуйте дидактичний матеріал, розрахований на індивідуальну, групову і фронтальну роботу учнів на уроках правознавства. 8. Організуйте самостійну роботу учнів з аналізу правових документів. Підготуйте систему запитань для цієї роботи. 9. Організуйте на уроці ділову гру з правової тематики. 10. Розробіть систему диференційованих завдань з тематичного оцінювання навчальних

досягнень учнів з правознавства. 11. Підготуйте з учнями навчальний проект з правознавства. 12. Вивчіть досвід роботи вчителя правознавства в школі. 13. Проаналізуйте можливості правознавства щодо попередження і подолання педагогічної занедбаності учнів.

Індивідуальні завдання щодо виконання функцій класного керівника. 1. Проаналізуйте педагогічний конфлікт, з яким ви зіткнулися, і запропонуйте способи його розв'язання. 2. Проведіть у класі бесіду або обговорення телепередачі з правової тематики. Проаналізуйте ефективність цього заходу. 3. Підготуйте і проведіть правовиховну годину в класі. Зробіть аналіз її ефективності. 4. Візьміть участь у підготовці та проведенні батьківських зборів класу у вигляді виступу за результатами зробленого власного дослідження. 5. Ознайомтеся з сімейно-побутовими умовами двох-трьох важковиховуваних учнів, визначте основні причини недоліків сімейного виховання. Продумайте систему заходів з їх усунення. 6. На основі вивчення важковиховуваного учня, його становища в колективі класу, взаємовідносин з батьками та ровесниками складіть план його перевиховання, чітко визначте зміст виховної роботи з ним на кожному етапі процесу перевиховання. 7. Вивчіть досвід системи роботи одного з класних керівників з правопорушниками, проаналізуйте його і дайте оцінку з точки зору відомих положень методики перевиховання. 8. Шляхом спостереження, бесід з учителями з'ясуйте, наскільки у виховній роботі з важковиховуваними учнями вчителі дотримуються специфічних принципів перевиховання. 9. Складіть програму вивчення важковиховуваного учня. 10. На підставі бесід з учителями та власних спостережень за важковиховуваними учнями з'ясуйте, як здійснюється врахування їхніх індивідуальних особливостей у правовиховній роботі. 11. Шляхом спостереження, бесід з учителями й учнями виявіть, наскільки педагоги враховують специфіку використання методів виховання у процесі перевиховання. 12. Використовуючи соціометричні методи, визначте місце педагогічно занедбаного учня в колективі, накресліть на основі одержаних відомостей шляхи нормалізації його стосунків з однокласниками.

На підставі практичної роботи студента в закладах освіти і аналізу всіх поданих документів методисти кафедр оцінюють її результати, а груповий керівник виставляє остаточну підсумкову оцінку.

Оцінка за практику, так само, як і інші оцінки, характеризує успішність студента і свідчить про рівень його готовності до правовиховної роботи. Головними критеріями оцінки результатів педагогічної практики є рівень сформованості професійно значущих умінь та рівень професійної спрямованості майбутніх учителів (зацікавленість у педагогічній професії, активність, творче та відповідальне ставлення до роботи вчителя тощо).

До загальної оцінки з правовиховної практики входять такі складові: оцінка роботи студента за характеристикою, що була надана школою; оцінка за проведені уроки (визначають вчитель та методист); оцінка за проведені уроки (визначають вчитель та методист); оцінка за виховну роботу як класного керівника; оцінка за складання психолого-педагогічної характеристики; оцінка якості написання планів-конспектів уроків; оцінка за ведення щоденника психолого-педагогічних спостережень; оцінка організаційно-комунікативних умінь студента; оцінка спеціальних умінь і навичок (застосування різних форм і методів роботи, рівень правових знань і т. ін.); оцінка ставлення студента до виконання своїх обов'язків; оцінка за психолого-педагогічний аналіз діяльності вчителя правознавства; оцінка виконавчої дисципліни студента. Практична підготовка студентів оцінюється за розробленою шкалою (табл. 2).

Таблиця 2

Оцінювання рівня практичної підготовки студентів

Рівні підготовки студентів	За національною шкалою	За шкалою ECTS	Кількість балів
Високий (на рівні компетентності)	Відмінно	A	90-100
Достатній	Добре	B	82-89
		C	75-81-
Низький	Задовільно	D	67-74
		E	60-66
Нульовий	Незадовільно	FX	35-59
		F	1-34

Оцінка "відмінно" (A/90-100 балів) ставиться, якщо уроки та позакласні заходи з правознавства було проведено на високому науковому й організаційно-методичному рівнях. Студентом обґрунтовано висувалися, ефективно вирішувалися навчально-виховні завдання, раціонально застосовувалися різноманітні методи навчання та прийоми активізації школярів із урахуванням їх вікових особливостей та індивідуальних відмінностей,

підтримувалася дисципліна; якщо студент виявив знання з психолого-педагогічних теорій та творчу самостійність у доборі дидактичного матеріалу в процесі побудови й аналізу занять.

До того ж, виконано повний обсяг програми практики та індивідуальних завдань; повністю реалізовано виховний, освітній, розвивальний потенціал уроку; методичні прийоми відповідають умовам навчання та поставленим цілям; правильно встановлено послідовність і логічність засвоюваного матеріалу; практикант дає чіткі та методично грамотні установки на виконання учнями правових дій; правильно розподіляє час і навчальне навантаження уроку; практично не робить теоретичних і методичних помилок, помічає помилки учнів і вчасно, коректно їх виправляє; використовує різні способи активізації роботи учнів на уроці з урахуванням їх вікових особливостей і здійснює індивідуальний підхід до учнів; уміє викликати інтерес учнів до вивчаного матеріалу; використовує технології інтерактивного навчання; грамотно використовує мультимедійне забезпечення, наочність, ТЗН, як наявні так і самостійно виготовлені; епізодично користується конспектом і протягом уроку може скоригувати свою діяльність; дотримується професійної етики та правил внутрішнього трудового розпорядку бази практики; має високий рівень теоретичної та практичної підготовки, проявляє впевненість, творчість, ініціативність, організованість; чітко і логічно структурує звіт, що відповідає вимогам до його оформлення і включає оцінку студентом власної діяльності; має позитивну характеристику та високу оцінку з бази практики.

Оцінка "добре" (В/82-89; С/75-81) ставиться, якщо студент провів навчальні та позакласні правовиховні заходи на достатньому науковому та методичному рівнях, успішно вирішував навчальні та правовиховні завдання, однак недостатньо ефективно використовував окремі методичні прийоми активізації роботи учнів; виявив знання психолого-педагогічної теорії у доборі навчального та дидактичного матеріалів, але припускався незначних помилок у побудові та проведенні занять з правознавства: не до кінця реалізував навчальний, виховний, розвивальний потенціал уроків правознавства; обрані методичні прийоми раціональні, відповідають умовам навчання та поставленим цілям; в основному правильно встановлював послідовність і логічність навчального матеріалу; допускав несуттєві теоретичні і методичні помилки, які ним виправлялися; володіє різними способами активізації учнів на уроці, але не завжди здійснює індивідуальний підхід до них; уміє викликати інтерес учнів до більшості видів роботи, що проводяться на уроці; намагається використовувати сучасні педагогічні технології та інновації у процесі вивчення учнями правознавства; використовує наявну та самостійно виготовлену наочність, але методика її використання не завжди раціональна; епізодично користується конспектом уроку, в деяких випадках може скоригувати свою заплановану діяльність.

До того ж, студент виконав повний обсяг програми практики та індивідуальних завдань; дотримувалася професійної етики та правил внутрішнього трудового розпорядку бази практики; має належний рівень теоретичної та практичної підготовки; чітко і логічно структурував звіт, що відповідає вимогам до його оформлення; мав позитивну характеристику з бази практики.

Оцінка "задовільно" (Д/67-74; Е/60-66) ставиться, якщо студент у реалізації навчально-виховних завдань помилявся, недостатньо ефективно застосовував психолого-педагогічну теорію, методи та прийоми навчання, недостатньо активізував пізнавальну діяльність школярів, не завжди був спроможний встановити контакт з учнями, під час аналізу занять не виявляв чи не розумів сутність та причини своїх помилок і недоліків.

До того ж, не до кінця реалізовано навчальний, виховний, розвивальний потенціал уроків правознавства; методичні прийоми не завжди відповідають меті; мають місце порушення послідовності та логічності засвоюваного матеріалу; студент часто допускає теоретичні та методичні помилки, не помічає в багатьох випадках помилок учнів; недостатньо володіє способами активізації учнів на уроці, не здійснює індивідуальний підхід до них; уміє викликати інтерес до деяких видів роботи на уроці; мало та не завжди раціонально використовує наочність, не виготовляє її самостійно; постійно користується конспектом і не може скоригувати свою діяльність протягом уроку; частково виконав програму практики та індивідуальні завдання; допускав окремі порушення правил внутрішнього трудового розпорядку бази практики; мав позитивну характеристику з бази практики; звітна документація підготовлена не в повному обсязі.

Оцінка "незадовільно" (FХ/35-59; F/1-34) ставиться, якщо на уроці не було досягнуто навчально-виховної мети, допущено серйозні помилки під час викладу навчального матеріалу, не забезпечувалася дисципліна на уроці; студент виявив поверхові знання психолого-педагогічної теорії та некритично ставився до своєї роботи.

До того ж, спостерігалася недотримання професійної етики та порушення виробничої дисципліни, правил внутрішнього трудового розпорядку бази практики; невиконання повного обсягу програми практики та індивідуальних завдань; студент мав незадовільну характеристику з бази практики; невчасно подав звітну документацію.

Висновки... Формування в процесі навчання у студентів готовності до правовиховної роботи досягається цілеспрямованим, взаємопов'язаним впливом на особистість студента за такими напрямками: активізація професійних мотивів засобами виховної роботи; створення системи знань й уявлень; здійснення міждисциплінарних зв'язків; ознайомлення з умовами майбутньої діяльності; накопичення необхідних умінь та

навичок шляхом організації навчальної діяльності; самовиховання, а також самонаціленість на розумову професійну діяльність; професійно-педагогічна спрямованість особистості студента, яка включає такі компоненти: інтерес та любов до дітей, майбутньої професії, творчості, пов'язаної з вихованням у них загальнолюдських якостей; усвідомлення труднощів та проблем у роботі вчителя та класного керівника; потреба в педагогічній діяльності; усвідомлення власних можливостей, які відповідають вимогам обраної професії; потреба в постійному самовдосконаленні та бажання оволодіти майстерністю вчителя правознавства на рівні компетентності вже у педагогічному ВНЗ.

У проведеному нами дослідженні обґрунтовано такі педагогічні умови організації виробничої практики майбутніх учителів правознавства. 1. Інтегрований характер навчально-виробничої практики на основі поєднання науково-педагогічних підходів (інтегративного, діяльнісного та компетентнісного) в практичній підготовці майбутніх учителів правознавства. 2. Етапна організація виробничої практики. 3. Компетентність методистів та керівників різних видів практики у її проведенні та оцінюванні.

Література

1. Андрусишин Б.І. Методика викладання шкільного курсу "Основи правознавства" : підручник / Б.І.Андрусишин, А.М.Гуз. – К. : Знання, 2008. – 301 с.
2. Баханов К.О. Організація практики студентів педагогічних університетів з методики навчання історії : методичний посібник / Костянтин Баханов. – Бердянськ : БДПУ, 2007. – 96 с.
3. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / [автор-укладач Н.П.Наволокова]. – Х. : Вид. група «Основа», 2009. – 176 с.
4. Караваєва О.Я. Організація позаурочної роботи з правознавства в школі. Навчально-методичний посібник / О.Я.Караваєва – Х. : Вид. група «Основа», 2008. – 143 с.
5. Кашкар'юв Г.В. Методика організації правовиховної практики: навч. посіб. / Г.В.Кашкар'юв. – Донецьк : ЛАНДОН – XXI, 2011. – 156 с.
6. Кашкар'юв Г.В. Теоретичні та практичні аспекти компетентнісного підходу до підготовки вчителів правознавства: монографія / Г.В. Кашкар'юв. – Донецьк : ЛАНДОН – XXI, 2011. – 243 с.
7. Настільна книга молодого вчителя історії та правознавства / Автори – укладачі І.П.Нікітіна, О.В.Галегова, Ю.О.Нікітін. – Х. : Вид-во «Ранок», 2010. – 256 с.
8. Правове виховання учнів : метод. посібник / Авт.-укл. М.М.Фіцула. – К. : ІЗМН, 1997. – 148 с.

Анотація

У статті розкривається зміст правовиховної практики, її організаційно-методичні умови та методика оцінювання.

Аннотация

В статье раскрывается содержание правовоспитательной практики, ее организационно-методические условия и методика оценивания.

Summary

The article reveals the contents pravovospitelnoy practices, its organizational and methodical conditions and methods of estimation

Ключові слова: практична підготовка, зміст виробничої практики, правовиховної роботи, рівні практичної підготовки.

Ключевые слова: практическая подготовка, содержание производственной практики, правовоспитательная работа, уровни практической подготовки.

Key words: practical training, the content production practices, pravovospitelnaya work, the levels of practical training.

Подано до редакції 13.10.2011.

УДК:378.03.+378.05+155.65

©2012

Мулик К.О.

ПРОЕКТИВНА МОДЕЛЬ РЕАЛІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ РОЗВИТКУ ЕКСПРЕСИВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ СУСПІЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН

Постановка проблеми у загальному вигляді... Формування педагогічних здібностей у майбутніх учителів є однією з важливих проблем, від рішення якої багато в чому залежить удосконалювання навчального процесу у вузі. Оскільки експресивні здібності являють собою одну з підгруп педагогічних здібностей, процес формування здійснюється з урахуванням загальних психолого-педагогічних положень, що характеризують процес формування загально педагогічних здібностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Питання професійної підготовки вчителів розглядалося багатьма науковцями (В.О.Сластьонін, В.Сухомлинський,